

Рівненський державний гуманітарний університет  
Філологічний факультет  
Кафедра української мови та славістики

Назва дисципліни	Прагмалінгвістика
Освітня програма	Середня освіта (Українська мова і література) другого (магістерського) рівня вищої освіти
Компонент освітньої програми	Вибірковий
Загальна кількість кредитів та кількість годин для вивчення дисципліни	3 кредити / 90 годин
Вид підсумкового контролю	залік
Мова викладання	українська
Викладач	Шульжук Наталія Василівна, кандидат філологічних наук, доцент
CV викладача на сайті кафедри	
E-mail викладача:	nataliia.shulzhuk@rshu.edu.ua
Консультації	Вівторок 15.45 – 17.10 Четвер 15.45 – 17.10 Онлайн-консультації: платформа Google meet : <a href="https://meet.google.com/vtk-xhri-bej">https://meet.google.com/vtk-xhri-bej</a> понеділок 17.10 – 18.40 середа 17.00 – 18.40

Мета – на засадах антропоцентризму схарактеризувати комунікативно-прагматичні складники спілкування та схарактеризувати параметри комунікативної ситуації, що визначають вибір вербальних і невербальних засобів для продукування й підтримки кооперативної комунікативної взаємодії.

**Завдання:**

визначити складники комунікативної ситуації та чинники, що впливають на вибір комунікативно доцільних мовних/мовленнєвих ресурсів;

виявити прагматичний потенціал мовних одиниць різних рівнів;

розмежувати поняття «дискурс» і «текст», «речення» і «висловлювання»;

навчити влучно послуговуватись звертанням як засобом адресації мовлення;

навчити продукувати та підтримувати кооперативне спілкування й

уникати конфліктного (деструктивного);

виявити національно-культурну специфіку мовленнєвої поведінки та навчити доречно її використовувати;

навчити визначати комунікативні, соціальні, психологічні ролі мовних особистостей та будувати мовлення відповідно до цих ролей;

здійснити комунікативно-прагматичний аналіз діалогічного дискурсу;

навчити успішно послуговуватись підтекстом, імплікаціями, невербальними засобами комунікації.

## Зміст навчальної дисципліни

### Змістовий модуль 1

Лінгвістична прагматика як важливий складник сучасної науки про мову

Тема 1. Лінгвістична прагматика у контексті сучасної функційно-комунікативної та антропозорієнтованої науки про мову

Інтегральні та диференційні процеси в сучасній науці як тенденції розвитку.

Функційний, комунікативний, прагматичний підходи до мови. Комунікативно-прагматичне вивчення мови на базі системно-структурного уявлення про її рівневу організацію. Суб'єкт мовленнєвих дій. Поняття про прагматично-комунікативний простір. Лінгвопрагматика – міжпредметна сфера досліджень.

Тема 2. Проблемне поле лінгвістичної прагматики

Прагматика як вагомий складник змісту знака. Лінгвістична прагматика як галузь знань, що вивчає функціювання мовних знаків у мовленні.

Прагматичний компонент у мовленнєвій діяльності. Прагматичний підтекст актуального членування висловлювання. Ставлення мовця і слухача до предмета мовлення як сфера лінгвопрагматики. Фонетичні засоби (інтонація) як інструментарій для вираження прагматичних значень. Прагматика писемного тексту (роль великої літери, елементи «чужого» алфавіту, співвідношення тексту й ілюстрацій, цитати, ремінісценції, крилаті вислови та ін.). Універсальні постулати спілкування. Умови мовленнєвого акту: «хто», «кому», «де», «коли», «чому», «навіщо», «як».

Складники (вектори розвитку) лінгвістичної прагматики: соціопрагматика, контрастивна, міжкультурна, інтермовна, історична. Мовна особистість як предмет лінгвістичної прагматики. Розділи сучасної лінгвістичної прагматики: мікропрагматика, макропрагматика, мегапрагматика, прагматика комунікативних девіацій. Комунікативний смисл як мінімальна дослідна одиниця лінгвістичної прагматики.

Тема 3. Принципи і постулати прагматики

Постулати прагматики як регулятори мовленнєвої поведінки комунікантів. Комунікативна ситуація, її компоненти: адресант і адресат; пресупозиції як фонд

спільних попередніх знань; комунікативні наміри (інтенції) і цілі спілкування як діяльнісні компоненти ситуації; час; місце; обставини дійсності як предметні компоненти ситуації; взаємини між комунікантами, їх соціально-статусні та психологічні характеристики. Структура комунікативної ситуації та параметри текстопородження.

Звертання як засіб адресації та мовленнєва дія, його відповідність соціальному статусу і ролі адресата. Семантичне поле звертання у контексті соціолінгвістики. Соціолінгвістичні правила парадигматики. Національно-культурний компонент інформації в антропонімі.

## Змістовий модуль 2

Мовленнєве спілкування: комунікативно-прагматичний підхід

Тема 4. Спілкування, його види. Основні одиниці спілкування в комунікативно-прагматичному аспекті

Види спілкування: контактне – дистантне; безпосереднє – опосередковане; усне – писемне; діалогічне – монологічне; міжособистісне – публічне – масове; приватне – офіційне; творче – стереотипне; кооперативне – конфліктне; інформативне – фатичне. Наративний та комунікативний мовленнєві режими.

Прагматика як закріплене у мовній одиниці ставлення мовця до дійсності, до змісту повідомлення, до адресата. Основні одиниці спілкування в комунікативно-прагматичному аспекті. Структура мовленнєвого акту: локуція, іллокуція, перлокуція. Спроби класифікації мовленнєвих актів: репрезентативи, директиви, комісиви, експресиви, декларативи, рогативи, контактиви; прямі та непрямі.

Висловлювання як мінімальна «клітинка» спілкування. Співвідношення речення та висловлювання. Речення – формальна «упаковка» висловлювання. Предикація, референція, актуалізація як суттєві ознаки висловлювання. Роль інтонації в реалізації інтенційного, емоційного, оцінного значення / смислу висловлювання. Метакомунікація як авторська вказівка на спосіб побудови мовлення, її контактопідтримувальна функція у дискурсі / тексті. Текст і дискурс. Текстово-дискурсні категорії. Мовленнєвий жанр як типізований (стандартизований) і структурований взірець тексту, пов'язаного з певним функційним стилем.

Тема 5. Стратегії і тактики спілкування

Кооперативне і конфліктне (деструктивне) спілкування. Принципи і правила спілкування. Агресивність у мовленнєвій поведінці людей. Максими П. Грайса та принцип ввічливості Дж. Ліча. Ввічливість як естетична та прагматична категорія. Ввічлива брехня. Соціально-комунікативна «істина». Лестощі як схвальне лицемірство. Комплімент як один із виявів схвалення у вигляді люб'язності. Прояви ввічливості (галантність, шанобливість, чемність, коректність). Вияви гіперввічливості (манірність, церемонність, надмірна послужливість).

Комунікативна та прагматична компетенції носіїв мови. Стратегії (задуми) і тактики (конкретні мовленнєві ходи) спілкування. Ланцюг тактичних ходів у

типізованих текстах. Стратегія (або тактика) комунікативної пастки.

Конфліктне спілкування. Типові стратегії мовленнєвої поведінки у конфліктному спілкуванні. Комунікативно значуще мовчання, його функції.

Мовленнєвий етикет як етикетна рамка спілкування. Національно-культурна специфіка мовленнєвої поведінки.

#### Тема 6. Діалог як комунікативний акт

Багатоаспектна теорія діалогу як когнітивно-комунікативного феномена. Комунікативні параметри діалогу. Вивчення діалогу в українському мовознавстві. Поняття на позначення діалогу.

Діалог як процес і продукт мовленнєвої діяльності комунікантів. Комунікативні ролі мовця і слухача у конкретній мовленнєвій ситуації. Діалог – соціально-мовленнєве утворення. Мікродіалог. Макродіалог. Мовленнєвий хід. Пропозиційний зміст висловлювання, текстові пресупозиції та імплікації як смислова основа діалогічного дискурсу. Актуальне членування – засіб формування комунікативної перспективи висловлювання. Діалог як соціально-мовленнєва взаємодія партнерів для досягнення комунікативних і практичних результатів.

Соціалізація мовної особистості. Уміння й навички розвиненої мовної особистості, її комунікативні, соціальні (постійні, змінні) та психологічні ролі.

Прагмалінгвістичні параметри невербальних засобів комунікації. Багатозначність жесту. Стилiстична диференціяція жестів. Кінетика. Проксеміка. Фонації. Національна специфіка невербальних засобів комунікації. Комунікативно значуще мовчання.

Екологічна компетенція мовної особистості, критерії її сформованості. Емотивно коректні тексти. Мовленнєве насилля. Мовленнєва толерантність як основа гармонійної життєдіяльності мовної особистості та її ефективної соціальної взаємодії. Діалогічний дискурс у контексті еколінгвістичної проблематики.

### Змістовий модуль 3

#### Прагматичний потенціал граматичних категорій та синтаксичних засобів мови

#### Тема 7. Прагматична значущість граматичних категорій іменника

Прагматичний аспект як важливий складник граматичного опису мовних одиниць. Прагматичний ефект порушення граматичних правил. Стилiстична та соціолінгвістична диференціяція мовних одиниць – підґрунтя для формування прагматичних відтінків.

Прагматичний ефект категорії роду іменника. Прагматичний потенціал категорії числа іменників. Додаткові смислові відтінки іменників *singularia* та *pluralia tantum*.

Функційний діапазон відмінкових форм іменника. Прагматичний ефект

порушення граматичних правил. Варіювання граматичних форм іменника – основа для формування стилістичних відтінків архаїчності, розмовності, просторіччя, інтимності, конфліктогенності, експресивності, метафоричності та ін.

Прагматична специфіка власного імені. Соціально-психологічна цінність імені. Гендерні особливості звертання. Комунікативні табу.

Тема 8. Граматичні категорії прикметника та дієслова, їх прагматична значущість

Комунікативна роль прикметників (ад'єктивів) у мовній системі. Препозиція узгодженого означення при іменникові, додаткові смисли її порушення. Денотативний та оцінний компоненти семантики прикметника, прагматична цінність останнього.

Порушення закономірностей творення форм ступенів порівняння прикметників, їх прагматичний ефект. Прагматика повної (стягненої/нестягненої) та короткої форм прикметника. Порушення закономірностей творення присвійних прикметників.

Прикметник як жанрово-стилістичний показник тексту. Роль соціального чинника у використанні прикметників. Індивідуально-авторські прикметники-епітети. Розвиток переносних значень прикметників.

Додаткові відтінки значень дієслів недоконаного та доконаного виду. Спосіб дієслівної дії як вияв додаткової семантики. Пряме й переносне вживання часових форм дієслова, їх прагматичний потенціал. Явище функційної транспозиції часових форм дієслова як стилістично-зображальний прийом у художніх і публіцистичних текстах. Позачасове значення дієслівних форм у прислів'ях і приказках. Переносне значення особових форм дієслів. Вживання особових форм дієслова із вторинним значенням. Зміщення семантики особової форми дієслова під впливом контексту. Використання авторського ми в наукових текстах та «лікарського» ми у розмовно-побутових. Вживання однієї форми дієслівного способу у значенні іншої. Невідповідність між формою способу і її реальним вторинним значенням у контексті – джерело прагматики.

Тема 9. Лінгвопрагматичні особливості займенників

Стилістичні функції займенника у текстах різних стилів. Семантизація займенника Я. Прагматичний потенціал займенників першої особи. Ми як засіб маніпуляцій у політичному дискурсі. Транспозиція та семантичні природження займенника ми. Особові займенники як інструмент комунікативних технологій. Прагматичний потенціал займенників другої особи. Прагматичні відтінки ти-/Ви-форм спілкування.

Прагматичний потенціал займенників третьої особи. Вторинні вживання займенникових форм. Прагматичні відтінки вони. Займенник як показник розвитку міжособистісних взаємин.

Аксіологічне забарвлення ідеологізованих мій, наш. Переносні значення займенника їхній («чужий», «закордонний», «неприйнятний», «ворожий», «поганий»). Субстантивовані форми множини мої, твої, наші, ваші, мій/моя, твій/твоя. Оцінний діапазон значень присвійного займенника свій. Посесиви у складі

стійких виразів.

Лінгвопрагматичні особливості питальних займенників. Прагматичні підстави для риторичних питань, їх емотивна функція. Прагматична цінність вказівних займенників. Займенник там на позначення забороненого, непристойного, потойбічного.

#### Тема 10. Синтаксичні конструкції у контексті лінгвопрагматики

Способи вираження членів речення у контексті прагматики. Прислівник, частка, вигук, дієслово у функції підмета. Емоційний присудок. Усно-розмовний колорит експресивно забарвлених присудків вигукової та вигуково-предикатної форми. Заміна узвичаєної форми одного члена речення формою іншого.

Експресивно-емоційне виділення слова в реченні. Експресивний потенціал інверсії складеного іменного присудка. Постпозитивні означення у текстах наукового стилю. Синтаксичні конструкції з постпозитивними відокремленими зворотами – засіб створення стилістичного колориту описовості, конкретизації мовлення у текстах наукового стилю.

Усталені та експресивні варіанти словорозташування у текстах різних функційних стилів. Типові конструкції у назвах газетних статей: називний уявлення, препозиція додатка й обставини. Естетична функція порядку слів у текстах художнього стилю.

Семантичне поле звертання, соціолінгвістичні правила його парадигматики.

Прагматичний потенціал односкладних та неповних речень. Інфінітив, його широкий семантичний діапазон. Стилістичний потенціал безособових конструкцій. Прагматичний потенціал еліпсу, умовчання, полісиндетону, градації, повтору. Прагматика складного речення. Період та парцеляція як засоби експресивного синтаксису.

#### Тема 11. Взаємодія лексики і граматики як основа семантичної варіативності синтаксичних конструкцій

Синтаксична синонімія та лексичне наповнення синтаксичних компонентів – джерела живлення прагматики. Прийменникові дієслівні сполучення як синтаксичні синоніми. Стилістичне значення прийменників, вжитих у переносному значенні. Народно-розмовний відтінок прийменників діалектного походження.

Синонімія сполучникових і безсполучникових конструкцій. Особливості лексичного наповнення синтаксичних конструкцій та їх прагматичний потенціал. Конструкції з віддієслівними іменниками як засіб «інтелектуалізації» тексту. Порушення заданих лексичних умов та узвичаєних синтаксичних позицій – джерело семантичних ускладнень і метафоризації висловлювання. Національна самобутність фразеологізованих синтаксичних конструкцій.

Комунікативні невдачі (соціально-культурні, психосоціальні, власне мовні). Оказіоналізми, жаргонізми, діалектизми як джерело комунікативних невдач.

Поняття про контекстність культури і її роль у виникненні комунікативних

невдач.